תלמוד ירושלמי · מפרשים · שערי תורת ארץ ישראל · סדר נשים

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי קידושין

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת ארץ ישראל על תלמוד ירושלמי קידושין

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-ארץ-ישראל-על-תלמוד-ירושלמי-קידושין/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 5
הלכה ג 7
הלכה ד 7
הלכה ה 9
הלכה ו 10
הלכה ז 10
הלכה ח 10
פרק ב 10
הלכה א 10
הלכה ב 11
הלכה ד 11
הלכה ה 11
הלכה ו 12
הלכה ז 12
הלכה ח 13
הלכה ט 13
פרק ג 13
הלכה א 13
הלכה ב 14
הלכה ג 15
הלכה ד 15
הלכה ה 16
הלכה ו 16
הלכה ז 16
הלכה ח 16
הלכה ט 16
הלכה י 17
הלכה יב 17
הלכה יג 17
פרק ד 18
הלכה א 18
הלכה ד 19
הלכה ז 19
הלכה יא 19
הלכה יב 20

פרק א

הלכה א

מילתיה דר"ח רבה אמרה גוים אין להן גירושין. — צ"ל: גוים יש להן גירושין.

תני ר' יוחנן מעשה בא לפני רבי ואמר ה"ז מגורשת. — בר"נ על הרי"ף סופ"ב העתיק: תני ר' זונן מעשה בא לפני רבי כו' (ומצינו חכם אחד בשם זוגין בזמן רבי בבבלי ב"ב קס"ד ב').

ר"א אומר אינה מגורשת כו'. — צ"ל: ר"א אומר אינה מקודשת א"ר זעירא הויין בה רבנן מ"ד אינה מקודשת אינה מגורשת ומ"ד מגורשת מקודשת חברייה כו' (וראיתי להגר"א בביאורו לאה"ע סימן כ"ח אות נ"ה שהגיה באופן אחר: ר"א אומר אינה מגורשת אר"ז הויין בה רבנן מ"ד מגורשת מקודשת ומ"ד אינה מגורשת אינה מקודשת חברייה כו' רבנן דקיסרין בשם ריב"א מ"ד מקודשת ומגורשת באיסור הנייה מדבריהם ומ"ד אינה מגורשת ואינה מקודשת באיסור הנייה מד"ת, ובר"נ שם העתיק: "מ"ד מגורשת באיסור הנייה מדבריהם ומ"ד אינה מגורשת באיסור הנייה מד"ת" וזו הגירסא אינה מחוורת וכפי מה שהגהנו למעלה אין צורך להגיה כלום בדברי רבנן דקיסרין ודבריהם נכונים כפי נוסח שלפנינו).

דינר כסף אחד מכ"ד לדינר זהב. — צ"ל: אחד מכ"ה לדינר זהב (כן מוכח בב"ק פ"ג הי"א וגם משנה שלימה היא שם פ"ד מ"א וכ"ה הנוסח בבבלי ב"מ מ"ד ב').

א"ר זעירא בימי ר' סימאי ורבותינו עשו אותם אחד מכ"ד למעה. — פי' ר' סימאי ורבותינו בזמן אחד היו כי ר' סימאי היה בזמנו של ר' יהושע בן לוי (ע' שבת פ"א דף ד' ע"א וביצה פ"ג ה"ב) ור' יונתן, ורבותינו הן ר' יהודה נשיאה ובית דינו (כמבואר בגיטין פ"ז ה"ג) וגם ר' יהודה נשיאה היה בזמן ר' יונתן (ע' להלן פ"ג הי"ד).

מנן אנן משכחין אלמנה לכה"ג גרושה וחלוצה לכהן הדיוט. — עיקר הקושיא היא מאלמנה לכה"ג בלבד ונקיט נמי גרושה וחלוצה לכהן הדיוט מאשגרת לישנא מכמה משניות, וע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ה ויבמות רפ"ד.

מה תנינן בחליצתה לא חליצתה כו'. — צ"ל: מה תנינן בחליצתה לא בחליצה בין בחליצתה כו'.

ודכוותה גירש אשה אין חוששין לגירושיו. — ע' מ"ש בזה בפסחים פ"ח ה"א (עמ' 235).

מה צריכא ליה כר"ע דר"ע אמר כשחצייה שפחה כו'. — צ"ל: מה צריכא ליה כר' ישמעאל דרי"א בשפחה כנענית הנשואה לעבד עברי הכתוב מדבר נישואי תורה הן אם אדוניו יתן לו אשה לא צורכא דלא מהו שתקנה עצמה במיתת רבה ובהשלים שש וכמ"ד

אין עבד עברי עובד את היורש (פי' דעבד עברי יוצא לחרות בשש או במיתת רבו וספק הוא אם גם אשתו השפחה קונה את עצמה בשתי אלה כדי לפוטרה מן המלקות ולפטור את הבא עליה מאשם מאחר שכבר נאסרה לבעלה שיצא לחרות) ברם כר' עקיבה לא צריכא ליה דרע"א (תוספתא כריתות פ"א) בחצייה שפחה וחצייה בת חורין המאורסת לבן חורין הכתוב מדבר (וזה סוף הלכה זו. והנה כנוסח שבתוספתא כריתות וירושלמי כאן נמצא בספר לקח טוב המכונה פסיקתא זוטרתי פ' קדושים וקרוב הדבר שכן היה לפניו בספרא שם, אבל לפנינו שם הנוסח "בחצייה שפחה וחצייה בת חורין המאורסת לעבד עברי" וכ"ה בבבלי כריתות י"א א')[1].

הלכה ב

כר"ע דאית ליה למד מן הלמד כר"י דלית ליה כו'. — מקור מחלוקת זו כתבתי בערלה פ"ב ה"א (עמ' 135).

אשכח תני ר' ישמעאל להא מילה וחפשה מלה כו'. — צ"ל: אשכח תני ר' ישמעאל למד חפשי (פי' בעבד עברי שמות כ"א ב') מחופשה (פי' בשפחה חרופה ויקרא י"ט כ', ור' ישמעאל לטעמו לעיל סוה"א דשפחה חרופה היא שפחה כנענית והיא נקנית בשטר וה"נ עבד עברי) בכל אתר כו' והכא אית ליה (פי' ושפחה כנענית גופה לא כתיב בה שנקנית בשטר אלא שלמדה מאחוזה כדלקמן רה"ג וה"ז) ר' ישמעאל תני לה בשם חכ'.

בכסף והיה כסף ממכרו בכסף הוא נגאל כו'. — צ"ל: כתיב והיה כסף ממכרו בכסף הוא נמכר ואינו נמכר לא בתבואה ולא בכלים כו' ששינה עליו הכתוב כסף מכסף אמר ר' חייא בר אדא מודה (פי' ר' אבא מרי) שאם ביקש כו'.

ובגירעון כסף דכתיב אם עוד רבות בשנים ואם מעט נשאר בשנים וכי אין כו'. — צ"ל: ואם מעט נשאר בשנים, מניין אתה אומר נמכר ממנה מנה והשביח והרי הוא יפה ממאתים מאתים מניין שאינו מחשב עמו אלא ממנה מנה ת"ל מכסף מקנתו נמכר במאתים והכסיף ועמד על מנה מניין שאינו מחשב עמו אלא מפנה מנה ת"ל כפי שניו ישיב את גאולתו או חילוף א"ר הילא כתיב אם עוד רבות בשנים ואם מעט נשאר בשנים וכי אין אנו יודעין שאם יש רוב אין מיעוט ואם יש מיעוט אין רוב אלא פעמים שהשנים מרובות מן השכר (פי' כגון שהשביח והוא יפה יותר מכדי שכרו שקיבל לכל שנה) ופעמים שהשנים מעוטות מן השכר (פי' כגון שהכסיף והוא שוה לכל שנה פחות ממה

[1] וע"ש בפרש"י שכתב לר"ע דלעבד עברי נתקדשת שהרי רבו מוסרה לו בעל כורחו ע"כ ומשמע דמאורסת לבן חורין אין בה אשם דלא תפשו קידושיה ומחלוקת אמוראים היא בבבלי גיטין מ"ג א' וע"ש ברא"ש סימן ל' ובקרבן נתנאל שם אות למ"ד.

שקיבל בשכרו כשמכר את עצמו וע"ז נאמר ואם מעט נשאר בשנים עד שנת היובל וחשב לו כפי שניו ישיב את גאולתו וע' בבלי כ' ב') למדנו בנמכר לגוי כשהוא נגאל כו'.
רצו קרוביו של ראשון ליגאל גואלין להן כו'. — צ"ל: רצו קרוביו לגאול מראשון (פי' מהגוי שנמכר לו) גואלין להן רצו קרוביו לגאול משני (פי' כגון שגאלו אחר מן הגוי וכר' יוסי הגלילי כדאיתא למטה) אין גואלין להם (וע' בבלי כ"א א' דשם נסתפקו בעבד עברי הנמכר לישראל אם נגאל לקרובים) כו' ובשאר כל אדם לשיעבוד שמעון בר בא בעא כו' (ע' מ"ש בברכות פ"ב ה"ז).
מה מרשות האב אינה יוצאה אלא בסימנין כו'. — צ"ל: מה מרשות האב אינה יוצאה בסימנין אף מרשות האדון לא תצא בסימנין (ומה שבינתיים מיותר).
למה כל עמא מודיי שאין קידושין תופסין בעריות. — צ"ל: כל עמא ידעין שאין קידושין תופסין בעריות (פי' וכשנתן הכסף לאבי האמה לא נתן על דעת יעוד לעצמו שלא עלה על דעתו שאשתו תמות ולכך צריך הוא כסף אחר אבל ודאי הוא שנתן הכסף על דעת יעוד לבנו).
תאמר באחיו שאינו קם תחתיו בשדה אחוזה דין הוא שייעדנה לו כו'. —ע' מה שתקנתי בזה ביבמות פ"י הי"ד (עמ' 355).
וחכ"א לא שיחק האב באדון נעשה כאומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום (פי' ע"כ דברי חכמים ומקשינן עלה) אילו האומר כו' אינה מקודשת לשני (פי' בתמיה דודאי מקודשת לשני והרי הביאו חכמים "נעשה" לסתור) מעכשיו ולאחר שלשים יום (פי' דכן אמרו חכמים "נעשה כאומר לאשה האמ"ל מעכשיו ולאחר ל' יום" וגם ע"ז מקשינן) אילו כו' שמא אינה מקודשת לשניהן (פי' כדאיתא לקמן פ"ג ה"א) מכבר לכשירצה (פי' שכן אמרו חכמים "נעשה כאומר לאשה האמ"ל מעכשיו ולאחר ל' יום לכשארצה" דאז אפי' בא אחר וקידשה בתוך ל' יום אם רצה הראשון מקודשת לראשון ולא לשני).
דרש ר' יהודה בי רבי המילת הזה נרצע כו'. — בבבלי (כ"א ב') וכן בספרי ראה פיסקא קכ"ב הנוסח "א"ר אלעזר יודן ברבי היה דורש", וברור אצלי שהוא סתם ר' יהודה שהוא בנו של ר' אלעאי וכ"ה במכילתא פ' משפטים באותו ענין "ר' יהודה" סתם, ודרכם היה בזמנם לכנות לחבריהם בשם "בי רבי" או "ברבי"; וכעין זה בתוספתא ברכות רפ"ה ובבלי פסחים ק' א' שרשב"ג כינה לר' יוסי בשם "ברבי".

הלכה ג

ר' יסא בשם ר' מנא ר' תנחום. — צ"ל: בשם ר' מנא בר תנחום (וכ"ה למטה ה"ה ועירובין פ"ו ה"ג וע' מ"ש בפיאה פ"ז ה"ח, עמ' 30).

ר' אימי מפיק מינה דהיא סברה דהיא דידה ולית היא דידה ולא כקרקעות כו'. — צ"ל: ולית היא דידה והדין תנייא עביד עבדים לא כמטלטלין ולא כקרקעות דתני (תוספתא ב"ב פ"ב) קרקעות ועבדים החזיק בקרקעות לא קנה עבדים אם אומר את כו'.

ר' ירמיה אמר מאחר לרבו הא מרבו לאחד לא (פי' שרבו נתן מכספו לאחר כדי שיפדה זה את עבדו ממנו) א"ר זעירא אפי' מרבו לאחר מהו מוציא? מרבו לעצמו (פי' שאם הרב נתן מכספו לעבדו כדי שיפדה בו את עצמו ממנו שאינו מועיל שהרי כסף זה אף בידי העבד עדיין הוא של רבו).

א"ר אבין אתייא כרבי דר"א אדם משחרר חצי עבדו כו'. — פי' זה שא"ר זעירא על דעת ר' מאיר שאם רבו נתן מכספו לאחר כדי שיפדה את עבדו בו ה"ז פדוי אבל אם נתן מכספו לעבד שלו שיפדה את עצמו בו ממנו אינו מועיל אתייא כרבי, אבל לחכמים כל שאינו ראוי לזכות ע"י עצמו אינו ראוי לזכות ע"י אחר וכדמסיק למטה.

הגביה את המציאה ואמר על ידי שאזכה בה אני ולא רבי כו'. — צ"ל: הגביה את המציאה ואמר על מנת שאזכה בה אני ולא רבי על כרחו זכה הוא ורבו או זכה הוא ולא רבו (פי' לר"מ דאמר שאינו זוכה בכסף ע"י עצמו, אבל לרבנן פשיטא דזכה הוא ולא רבו) כו' מאן תנא ולא ליך (פי' שצריך להוסיף "ולא ליך") ר"מ דר"מ עביד יד עבד כיד רבו (פי' וה"ה יד אשה כיד בעלה) הוא יד האשה כיד בעלה במתנה (פי' שאם אמר לה ובלבד שלא יהא לבעליך רשות בהן אלא מה שאת נותנת לפיך, שלר"מ קנה בעלה מאחר שלא אמר לה "ולא ליך") הוא יד העבד כיד רבו במציאה (פי' בשאמר ע"מ שאזכה בה אני ולא רבי) כר' מאיר (פי' וזכה בה רבו) א"ר עזרא קומי ר' מנא כו' (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט).

לא הכל ממנו לשעבד בניה מה הם עבדים מה שייר בה מעשי ידיה. — צ"ל: לא הכל ממנו לשעבד בה בניה מה הם עבדים מה שחרר בה מעשי ידיה (וע' בבלי גיטין מ' א').

ר' אמי בשם ר' יוחנן שניהן עבדים וכרבי דרבי אמר אדם משחרר חצי עבדו. — צ"ל: שניהן עבדים וכרבנין דרבנין אמרין אין אדם משחרר חצי עבדו.

הלכה ד

לקנות וולדותיה לא קנה לקנותה היא וולדותיה קנה אילו האומר כו'. — יש להחליף הגירסא וכצ"ל: לקנותה היא וולדותיה קנה א"ר יוסי הדא דתימר (פי' ארישא לקנות

וולדותיה לא קנה) בשלא היתה הבהמה עוברה (פי' אלא לקנות וולדותיה שכבר נולדו) אבל אם היתה עוברה עשו אותה כמשאה אילו האומר לחבירו משוך את הבהמה הזו שתקנה משוי שלה שמא לא קנה ר' אבא ר' הונא כו'.

ההן דנסב כזניתא והיא מתחטפא מי חייב בה כו'. — צ"ל: והיא מתחטפא מידיה (פי' שנגזלה ממנו) חייב בה כו' בקיסרין וחברותיה (פי' דשם היו עושין כלי זה במדה אחת ומשקל אחד וגם היה להן מחיר קבוע לזה והרי הוא כפסק המקח וקנה במשיכתו מיד) ברם הכא כו' (פי' שהיו עושין כלים הללו בכמה מדות ומשקלות לכן לא סמך בדעתו עד שישקלנה).

המוכר בית לחבירו כיון שצבר לתוכו קנייו ר' יודה בן פזי בעי כו'. — חסר כאן וכצ"ל: כיון שצבר פירות לתוכו קנייו א"ר שמואל ב"ר יצחק ובלבד פירות שראויין לצבור (כ"ה בב"ב רפ"ג וכן העתיק בעיטור אות שי"ן שכירות) ר' יודה בן פזי כו'.

עוברי בהמה לחבירו לא עשה כלום. — פי' עוברין שעתידה להתעבר בהן אבל אם היא מעוברת יכול למכור עובר זה כמבואר לעיל.

וקחו לכם צאן למשפחותיכם כי הא דר' יהודה שלח לשאול בהמה גסה כו'. — צ"ל: קחו לכם צאן למשפחותיכם רב יהודה שלח שאל לר' אלעזר בהמה גסה כו' (וכעין זה כמה פעמים למטה והוא ענין מיוחד ולא שייך אלמעלה).

שומר שמסר לשומר א"ל הראשון חייב ר' יוחנן אמר השני חייב כו'. — צ"ל: ר' יוחנן אמר הראשון חייב (כדמוכח בגיטין פ"ג ה"ה) רב אמר (ונשמט מן "אמר" עד "אמר") השני חייב (ע' ב"ק פ"ו ה"ב מבואר דלרב השני חייב) רשב"ל אמר השני חייב.

א"ר יוסה צריך להעלות לו שכר כל זמן שהיא שכורה אצלו. — ע' כתובות פ"ט ה"ה (עמ' 394) מה שתקנתי ופירשתי בזה.

היך עבדין עובדא א"ל תריי כל קבל ארבע כו'. — פי' רשב"ל ורב נגד ר' אלעזר ור' יוחנן ור' ינאי ור' חייא, ועל זה השיב לו ר' זעירא שאינן אלא ב' כנגד ב' כדתני בתוספתא סנהדרין פ"ז שבדיני ממונות הרב ותלמידו אינם נימנין אלא אחד.

עולא בר ישמעאל אמר מצויה דעתיה על דר' לעזר כו'. — צ"ל: עולא ב"י אמר מצית (פי' חשבתי ודקדקתי, ע' מ"ש ביבמות סופ"ח [עמ' 353] ובערוך ערך חבב) על דעתיה דר' לעזר ולא שנייה כו' (ע' בבלי כתובות ס"ב א, ורמב"ם פכ"ב הי"א מאישות, והדבר נעלם ממראה הפנים ושירי קרבן ע"ש).

העושה שום לביתו מביאין שום לעצמן לאמצע וחולקין כו'. — ע' בליקוטי הגר"א שבסו"ס הפרנס (ווילנא תרנ"א) שכתב: נראה דט"ס הוא וצ"ל העושה לשם ביתו אין

מביאין לאמצע וחולקין העושה קטלא לביתו מביאין לאמצע וחולקין בראויה לחול כו' (פי' אריש קאי).

ר' זעירא בעא קומי ר' מנא אילין בולסייא כו'. — צ"ל: ר' עזרא בעא קומי ר' מנא כו' (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

הלכה ה

מכר לו עשר שדות כאחת כיון שהחזיק באחת מהן החזיק בכולם אבל אם לא נתן כו'. —פי' ובזה יפה כח חזקה מכח כסף ושטר; והנה כנוסח הירושלמי כאן כ"ה בתוספתא כתובות פ"ב, אבל בבבלי דמכילתין כ"ז ב' נוסח אחר וע"ש בתוד"ה "במה" שנדחקו בו.

וכי יש אוני בלא כסף. — צ"ל: והרי יש אוני בלא כסף.

אתייא דר' בא כשמואל ודר' הונא כר' יוחנן כו'. — צ"ל: אתייא דר' בא כר' הונא ודר' יונה ור' יוסי כשמואל דשמואל שאל לר' חונה כו' כתב מתנה בלשון קניין (פי' בריא שנתן מתנה וכתב בלשון קניין דהיינו שמכר לו בכסף כ"ה שיטת הירושלמי, אבל בבבלי ב"ב קנ"ב א' שיטה אחרת שהן חולקין במתנת שכיב מרע דבי רב אמרי ארכביה אתרי ריכשי וע' בבלי סנהדרין י"ז ב' ש"דבי רב" הוא רב הונא וע"ש בתוד"ה אלא. שוב מצאתי במראה הפנים ב"ב פ"ח ה"ד שכתב וההיא ארכביה אתרי ריכשי דבבלי אינו ענין לכאן דהתם במתנת שכ"מ שיש בה קנין קאמר וההיא דהכא במתנת בריא איירי). א"ל ארכביה אתרי ריכשי ברקי (פי' עיוורים כמו השוכר את החמור והבריקה ב"מ פ"ו מ"ג, והנה באותו ענין בב"ב פ"ח ה"ה איתא "חזקיה מפרש תרין סוסוון חיוורין" נראה דחיוורין ענייני כמו "עיוורין" וכעין זה בבכורות ל"ח ב' חוורור) מהו ארכביה כו' לא אשכח גבי כלום א"ר בא ולא קיבלה שמואל א"ר יוסי ממלחייה (פי' מבאר טעמו של שמואל) ייפה כוחו בשני דברים כו' (פי' שיטת הירושלמי היא כמו דמתנו בפומבדיתא אליבא דשמואל בבבלי ב"ב קנ"ב ב') מתנה נתן את הכל ואתייא דר' חונה כר' יוחנן כו' אמר אם לזכותו (פי' שיהא לו כתב זה לזכרון וכן מפורש בב"ב פ"ח ה"ה "אם לזכרון דברים") כו'.

א"ל לא כר' ליעזר הוא שנייא הוא ש"מ דר' ליעזר הוא ש"מ דרבנן כו'. — צ"ל: שנייא הוא ש"מ דר' ליעזר מבריא דרבנן (פי' בתמיה דודאי לר' ליעזר דין ש"מ כבריא) הוא ש"מ דר' ליעזר הוא בריא דרבנן.

קיימה ר' אבדימא נחותא מודה שמואל בנכסי הגר. — צ"ל: קיימה ר"א נחותא מה דמר שמואל בנכסי הגר.

הלכה ו

מכר לו פרה בדמים סמיכה גבי חד פריטייא כו'. — צ"ל: סמכיה גבי חד טרפזיטא (פ' שולחני ע' ערוך ערך טרפיז) למחר כו' (כן העתיק בשמ"ק ב"מ מ"ו ב' בשם רמב"ן, וכתב עוד שם דיש נוסח אחר במקום "זה קנה לעצמו וזה קנה לעצמו" איתא שם "כל אחד ואחד נקנה בגופו", ועוד גירסא אחרת בריטב"א קידושין כ"ח ב' "ואמחייה לטרפיזא למחר כו' מיזבן לי חד חמור א"ל חמור יש לי שאני מוכר לך הדר איהו אמחייה לטרפיזא משך זה לא קנה זה כו'").

הלכה ז

פסחן של נשים ושל עבדים רשות כ"ש דוחין עליו את השב ת. — ע' פסחים פ"ח ה"א (עמ' 235) פה שתקנתי וביארתי בזה.

ואתייא כמ"ד פסחן של נשים רשות תני האשה כו'. — ע' סוף חלה (עמ' 131) מה שתקנתי בזה.

רב מפקד לאילין דבי רב אתי כו'.—ע' מ"ש במעשרות פ"ד ה"ו (עמ' 110).

הלכה ח

ר"ש אמר אסיא ואספמיה. — ע' מ"ש ע"ז בשביעית פ"ו ה"ה (עמ' 70).

פרק ב

הלכה א

חד בר נש אפקיד גרבוי גבי קרפיפא דחבריה. — כנוסח זה העתיק פר"ח שבועות מ"ז ב', אבל הרי"ף בפרקין וכן הרשב"א מ"ג א' השמיטו מלת "קרפיפא".

ואם המר ימירנו יפר יפירנו הוין סברין מימר כו'. —צ"ל: ואם המר ימיר (ויקרא כ"ז יו"ד) לרבות את השליח (פי' דהשליח לוקה, וכעין זה בתמורה ט' א' באומר כל הרוצה להמיר בבהמתו יבוא וימיר) ואם הפר יפר (במדבר ל' י"ג) לרבות את השליח הויין סברין מימר שאין שלוחו של אדם כמותו אלא שריבה הכתוב.

אע"ג דר' יוחנן אמר כו' שאביה קידשה ולא היא כו'. — צ"ל: שאביה מקדשה ולא היא מודה שבא אביה וממאן על ידיה.

התקדשי לי בתמרה זו וכל מתני' כשאמרה כו'. — צ"ל: וכל מתני'. מתני' כאומר אי אפשי בזו אלא בזו (פי' מאחר שעל כל תמרה ותמרה אמר "התקדשי לי" מיוחד הרי זה כחוזר בו מראשונה ורצונו לקדש בשנייה בלבדה וכן בשלישית לפיכך אינן מצטרפות לש"פ ומ"מ אם יש באחת מהן ש"פ אפי' בראשונה ה"ז מקודשת דכשקיבלה האשה

את התמרה הראשונה מיד נתקדשה לו ואינו יכול עוד לחזור בו, ולפי גירסא שלפנינו ההכרח לפרש שביאר ואמר אי אפשי בזו אלא בזו אבל אם אמר סתם התקדשי התקדשי כולן מצטרפות לש"פ וזה מופרך דכפי מה שיתבאר למטה לר' יהודה אפי' לא אמר התקדשי התקדשי אלא "התקדשי לי בזו בזו בזו" אין כולן מצטרפות) כו' מאן תנא ויו"ן ר' יהודה (פי' דבלא ויו"ן פרטי הוו לר' יהודה ואינן מצטרפות) ברם כר"מ אפי' בזו בזו בזו (פי' דלר"מ אפי' בלא ויו"ן הוי כללא וכולן מצטרפות ע' נזיר פ"א ה"ב ופ"ד ה"א וגיטין פ"ט ה"ז ומ"ש שם, עמ' 426).

ניחא אדם נותן ש"פ על דינר (פי' שדרך האדם ליתן ש"פ לחבירו כדי שימחול לו חוב של דינר שיש לו עליו וניחא לת"ק שאפי' לא נשתייר מן המלוה ש"פ ה"ז מקודשת בהנאת מחילת מלוה שהנאה זו ש"פ) שמא נותן ש"פ על ש"פ (פי' וקשה לרשב"א דמצריך שישתייר ש"פ וע"כ דסבר שאין מקדשין בהנאת מחילת מלוה וא"כ אפי' בנשתייר ש"פ מפני מה היא מקודשת הרי ש"פ זו מלוה היא אצלה ואין זה שוה פרוטה שלימה שאין אדם נותן פרוטה בעד מלוה של פרוטה).

הלכה ב

על מנת שיש לי בת או שפחה גודלת ואין לו ניחא ע"מ שיש לי כו'. — צ"ל: ע"מ שיש לי בת או שפחה גודלת ואין לו (כ"ז פיסקא מן המשנה) ניחא ע"מ שאין לי ויש לו ע"מ שיש לי ואין לו (פי' בתמיה ונשמט ע"י הסופר מן "על מנת" עד "על מנת").

הלכה ד

ר' זעורא בעא קומי ר' מנא קידשה סתם כו'. — צ"ל: ר' עזרא בעא קומי ר' מנא (ע' מ"ש בשביעית פ"ה ה"ט, עמ' 68).

הלכה ה

מאן תנא כל תנאי שהוא מעשה מתחילתו תנייו בטל דלא כר"ש (פי' זה רומז על הברייתא שהביאו בבבלי כתובות ע"ג ב' "הריני בועליך ע"מ שירצה אבא אע"פ שלא רצה האב ה"ז מקודשת ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר"ש רצה האב מקודשת לא רצה האב אינה מקודשת", וקרוב בעיני שברייתא זו נשמטה מכאן בטעות ע"י הסופר. וע' בתוספתא פ"ג ולפנינו שם "רשב"א בשם ר"מ", והעיקר כנוסח כ"י שבש"ס ווילנא "ר' שמעון בן יהודה בשם ר"ש" וע' בעטור בכורים שם. ונראה דלשיטת הירושלמי פירוש "תנאי שהוא מעשה בתחלתו" הוא באופן שעושה מעשה בדבר שא"א לעשותו ע"י שליח כגון קידושי ביאה וחליצה באשה אם עשה מעשה כזה על תנאי תנאו בטל לחכמים וזה כענין תנאי שא"א לקיימו ע"י שליח בבבלי כתובות ע"ד א' ע"ש, ודברי

הרמב"ם בפ"ו ה"ד מאישות נוטין לשיטת הירושלמי ע"ש במ"מ. אבל למפרשי הבבלי שם שיטה אחרת דתנאי שהוא מעשה בתחלתו היינו שאיחר התנאי אחר דברי המעשה כגון שאמר הרי את מקודשת לי ע"מ שתתני לי מאתים זוז ותנאי קודם למעשה היינו בשהפך ואמר אם תתני לי מאתים זוז הרי את מקודשת לי וטעמם של חכמים הוא שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות ובודאי מחל תנאו, אבל דעת הירושלמי אינו כן לקמן פ"ג ה"ב דבסדר סמפון שם מבואר דבאומר הרי את מקודשת לי על תנאי של דבר פלוני דתנאו קיים) כו' הרי אני מקדשך בבעילה ע"מ שירדו גשמים כו' (פי' בבעילה דוקא ולא כסף ושטר כמו שנתבאר).

ביקש להעמיד לו מקחו. — פי' שאלה היא זה שמכר לחבירו מטלטלין במלוה שיש לו עליו רוצה לקיים מקחו וליתן לו מטלטלין אלו שמכר לו אבל המטלטלין נתייקרו בינתיים אם אין בזה משום רבית.

הלכה ו

ואין קידושין תופסין בעריות. — צ"ל: ואין קידושין תופסין באחיות (פי' שהמקדש שתי אחיות אין אחת מהן מקודשת).

שחט את הראשון שלא לשמו את השני לשמו כיפר שאינו הראשון כו'. —צ"ל: כיפר השני והראשון כשר ואין הראשון שלא לשמו כשר אלא מכח שמו הבא אחריו (פי' בשני "שמות דהראשון כשר כדין אשם ששחט שלא לשמו) אבל אם שחט הראשון לשמו והשני שלא לשמו כבר כיפר הראשון והשני פסול אם כיפר הראשון על מה השני בא ומכפר ופסחים לא כיפר (ומה שבינתיים מיותר ונשתרבב משבועות פ"א ה"ה).

הלכה ז

מ"ט דר' יודה בן פזי והיה לך אפי' לאחר שחיטה כו'. —ע' מע"ש פ"א ה"ב (עמ' 112) מה שתקנתי בזה.

מקדשין בפרוטה של מע"ש. — צ"ל: מקדשין בגופו של מע"ש (פי' שאם קידשה במזיד בגופו של מע"ש ה"ז מקודשת לר' יהודה שהרי אפשר לה להעלותו לירושלים).

ר' יוסי בשם ר' פדייה הקדש מזיד כו'. — צ"ל: ר' יוסי בשם בר פדייה כו' (ע' בבלי נ"ד ב'. שוב מצאתי בספר יחוסי תנאים ואמוראים ערך בר פדא שהעתיק בשם ירושלמי כאן "עולא בשם ר' פדייה" וכתב שר' פדייה הוא עצמו "בר פדייה").

ר' חמא בר עוקבא בשם ריב"ח מיעוט שלמים יוצאין לחולין בלא פדיון. — צ"ל: ריב"ח במזיד שלמים יוצאין לחולין בלא פדיון.

הלכה ח

ערפו אסור בהנייה ור"ש מתיר עריפה כו'. —צ"ל: ערפו אסור בהנייה אף ר"ש מודה בה עריפה כו'.

אף עריפתו יוצא לחולין מצינו דבר שהרמתו יוצא לחולין כו'. —צ"ל: אף עריפתו יוצא לחולין מתיב ר"ש לרבנין וכי מצינו דבר שהוא והרמתו יוצאין לחולין כו' (ע' בכורות ט' ב').

הלכה ט

בעון קומי ר' זעירא כהדא כהן לישראל אסור מה דר' יוסי אמר כו'. — ע' דמאי פ"ו ה"ג ומה שתקנתי שם (עמ' 39).

פרק ג

הלכה א

ר' אבון בשם ר' זעירא אף לעושה עלוי חבילה. — פי' שעומד עם חבורה של בני אדם סביב מקח זה ואף שאינו מעלה עליו את המקח אלא שהמוכר סובר שרוצים גם הם לקנות ומתוך כך הוא מייקר במקח.

לא דמייא עולה לאשה מה דמייא אשה לעולה כו'. — צ"ל: לא דמייא אשה לעולה (פי' שאין דין אשה כדין עולה הקדושה קדושת הגוף ואם קידש אשה לאחר ל' יום ובא אחר וקידשה בתוך ל' יום ומת אינה מקודשת לראשון וכגון שנפלה לפני יבם וכמו שמבאר למטה) מה דמייא עולה לאשה מהו לא דמייא אשה לעולה א"ר חייא בר אדא תיפתר כו' חלו עליה קידושי ראשון מהו דמייא עולה לאשה א"ר מתנה תיפתר שהקדישה לבע"מ קבוע (פי' דבאשה שקידשה לאחר ל' יום ובא השני וקידשה בתוך ל' יום ומת בלא בנים ויש לו אח אינה מקודשת לראשון ה"נ המקדיש בע"מ קבוע לאחר ל' יום ומכרו בתוך ל' וחזר ולקחו בתוך ל' אינו קדוש מאחר שאין קדושתו אלא קדושת דמים) כו' תמן את אמר אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט (פי' שאם הקדיש שדהו מעכשיו ולאחר ל' יום ומכרה או הורישה בתוך ל' ה"ז הקדש דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אע"פ שלא חזר ולקחה ואף שאינה אלא קדושת דמים כדאיתא בגיטין פ"ז סוה"ג) כו'.

ר' אבהו בשם ר' יוחנן ה"ז עולה לאחר ל' מכרה בתוך ל' אינה מכורה כו'. — צ"ל: ה"ז עולה מעכשיו ולאחד ל' מכרה בתוך ל' אינה מכורה (פי' ומ"ש ר' אבהו בשם ר' יוחנן למעלה דאם מכרה בתוך ל' ה"ז מכורה היינו בשלא אמר מעכשיו וה"ג בתוספתא דתמורה רפ"ג שור זה הקדש לאחר ל' יום שחטו בתוך ל' מותר באכילה מת מותר בהנאה

הקדישו לשם שלמים ה"ז מוקדש; מעכשיו ולאחר ל' יום ושחטו בתוך ל' יום אסור באכילה מת אסור בהנאה הקדישו לשם שלמים ה"ז אינו מוקדש ע"כ וע"ע בירושלמי גיטין פ"ז סוה"ג) כו' תלוש מן הקרקע הזה שיקנה לך מעכשיו ולאחר שלשים מכרו כו' (וע' רשב"א נדרים כ"ט א' שהעתיק שני מאמריו של ר' אבהו בשם ר' יוחנן הסותרין זא"ז וכתב דאמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן, ואינו מחוור וע' בבלי כתובות פ"ב א').

בת כהן לישראל תאכל בתרומה. — כן היה נוסח הירושלמי ברישא דמשנתנו וכן היה הנוסח לפני הרמב"ם בפה"מ ומובא בר"ן (אלא שאין פירושו מחוור). וביאור זה דאף שהראשון שקידשה לאחר שלשים ישראל הוא מאחר שהשני שקידשה בתוך שלשים כהן הוא תאכל בתרומה וזהו שאמרו למטה בירושלמי "מ"ד תאכל בתרומה בשהשני כהן"; וענין מה ששנינו "בת כהן לישראל" היינו שהראשון הוא ישראל. וכן בסוף הלכה זו מבאר הירושלמי דזה ששנינו בסיפא בת כהן לישראל לא תאכל בתרומה היינו שהראשון הוא ישראל וע' ק"ע שנדחק בזה וגם שינה הגירסא שלא לצורך.

הלכה ב

והוה ר' חנינה מתרס כל קבל ר' חגיי א"ל ר' הילא קבל חגיי כו'. — צ"ל: קבל חגיי (פי' שמע לדברי ר' חגיי) דחגיי אינשי סבורא הוא באדר קדמייא (ומה שבינתיים מיותר) כו' ובעא מיעבד כהדא דר' חנינה א"ל ר' שמואל בר אימי לא יאות הוה ר' הילא אמר לר' חנינה קבל חגיי כו' א"ר חגיי מתניתא מסייעא לי קידשתני כו' התיב ר' בורקי קומי ר' מנא ואמור אף בסמפון כן (פי' כמו באומרת קידשתני והוא אומר לא קידשתיך שומעין לו שיהא מותר בקרובותיה ה"נ במדעתו סימפון יהא מותר בקרובותיה).

ודע שבירושלמי מצינו ארבעה אנשים המכונים בשם ר' חנינה או ר' חנניה סתם בדורות שונים ויש להכירם ע"פ האומרים בשמם או שנושאים ונותנים עמהם ואלה הם: א) ר' חנינה בר חמא שהיה בזמן רבי ור' גמליאל בר רבי ור' יהודה נשיאה בנו. ב) ר' חנינה חבירו של ר' הילא או ר' אילא (שהיה רבו של ר' זעירא ע' סנהדרין פ"ז הי"ג) והוא ר' חנינה דהכא ופיאה פ"ח ה"ה ועוד הרבה. ג) ר' חנינה שהיה תלמידו של ר' ינאי ור' ינאי אמר עליו "אמרו לו לר' חנינה צא וקרא" (כלאים סופ"ט, שבת פ"ז סוה"ב, כתובות פ"ה ה"א) וזה הוא המכונה בבבלי ר' חנינא קרא (ע' ברכות ל' ב', יבמות ח' א', כתובות נ"ו א', וע"ש בהגהות הב"ח ועוד באיזה מקומות). ו-ד) ר' חנינה חבירו של ר' מנא סתם שהוא בנו של ר' יונה שהיה תלמידו של ר' זעירא, ומשמע במו"ק פ"ג ה"ה דף פ"ב סוע"ד דר' חנינה זה הוא אחיו של ר' מנא ע"ש; והנה שלשה מארבעה אלו נקראים ג"כ ר' חנינא סתם בבבלי והם: ר' חנינא בר חמא שמצוי הרבה, ר' חנינא חבירו של ר' אילא ג"כ מצוי

הרבה, ור"ח זה עם ר' אילא (או ר' אילעא כפי מה שמכונה ע"פ רוב בבבלי) היו יחד בעת שבא ארונו של ר' הונא לא"י (מו"ק כ"ה א'); אבל ר' חנינא חבירו של ר' מנא אינו מצוי הרבה בבבלי, ע' מו"ק כ' ב' שחולק עם ר' מני והוא ר' מנא בירושלמי שם פ"ג ה"ה דף פ"ב ע"ג. ועוד יש בבבלי ר' חנינא אחרון שהיה בזמן ר' אשי ע' ע"ז ל"ח ב' וחולין קל"ט ב' והיה מא"י כדמשמע בבבלי ב"ב כ"ה ב' ובשו"ת זכרון לראשונים מן הגאונים סימן רמ"ח אין אנו יודעין תרגום א"י מי אמרו ואם מסורת בידם כי מימי חכמים הראשונים היה נאמר בצבור כו' או אפי' בימי ר' אבא ור' חנינא האחרונים שהיו בזמן ר' אשי ע"כ, ודעת דורות הראשונים ח"ב עמוד 576 דר' חנינא זה שהיה בבבל בזמן ר' אשי הוא ר' חנינה חבירו של ר' מנא דירושלמי ואין זה אלא השערה בלבד בלי שום ראייה. עוד נזכר כמה פעמים בירושלמי "ר' חנינא חברון דרבנן" והוא היה חבירו של ר' זעירא ור' יונה שאל ממנו [מו"ק פ"ג ה"ה דף פ"ב ע"ג] ואין זה אחד מאלו שנקראו ר' חנינה סתם. והרב סה"ד שגה בזה ועירב כולם בערך אחד ע"ש בערך ר' חנינא בר חמא.

מת מתוך סימפון כו' אסורה להנשא. — פי' אם יש לו אח אלא צריכה להמתין עד שיעבור הזמן שכתב בסימפון וכר' יוסי דאמר בגיטין פ"ז ה"ג דמי שנתן גט ע"מ שלא יבא בתוך י"ב חדש ומת בתוך י"ב חדש שאסורה לינשא עד סוף י"ב חדש משום דמה בכך שתמתין זמן מועט וה"נ איתא למטה שאם היה זמן מועט היה ר' יוסי אומר שתמתין.

שליח דברים בתוך סימפון כו'. — פי' שבתוך זמן הסימפון שלח לה במתנה איזה דבר והיא קיבלה סתם בזה חולקין אם נתבטל התנאי ואין זה דומה למה ששנינו לעיל פ"ב מ"ו שדרך אדם לטעות ולומר שיכול אדם לקדש בפחות מש"פ ושקידושי קטן תופסין.

הלכה ג

א"ר מנא ויאות בעירובו אינו קונה שלא זכה בו את עירובו כו'. — ע' עירובין פ"ג (עמ' 196) מה שתיקנתי בסוגיא זו.

הלכה ד

אין פריטין אינון פשעין כו'. — צ"ל: אין דינרין אינון פשעין (פי' שאין דרך להמתין למחר כשיש לו דינרין אצל זבונא וה"ל לקבל ממנו מיד או שלא להתרצות לבע"ח לקבל אחר על מקומו) אין פריטין אינון כיני אורחא דזבונה מדחייה.

אתא עובדא קומי ר' מנא א"ל את אודית ליה בדינרא כו'. — צ"ל: אתא עובדא קומי ר' אימי (וכ"ה למטה א"ר יעקב בר אחא מודה ר' אימי כו'. ולגרוס שם "ר' מנא" אי אפשר שר' יעקב בר אחא קשיש טובא מר' מנא כנודע, ע' מ"ש בברכות פ"ח ה"א, עמ' 18) א"ל

את אודית כו' מודה ר' אימי דאי אמר לשהדין לא אמרית כן (פי' זה שאמר "סב דינרך") אלא בדיל כו' (וע' בחידושי אנשי שם על מרדכי ריש ב"מ נוסח אחר).

הלכה ה

א"ר בא בר ממל לכשתשתחרר נתלית בדעת אחרת. — פי' שבשיחרורה נתחדש אצלה דעת אחרת ואם אינה רוצה אחר שיחרור לא תתקדש לו.

הלכה ו

ע"מ שירצה אבא רצה האב מקודשת לא רצה אינה מקודשת סתמו כו'. — צ"ל: רצה האב מקודשת ואם לאו אינה מקודשת סתמו כו'.

חזר ר' ינאי ופתר מתניתא כו' ואם לאו אינה מקודשת באומר ע"מ דו אמר והוא לא אמר כו'. — צ"ל: באומר ע"מ דו אמר אין והוא לא אמר, מת האב ה"ז מקודשת באומר ע"מ דו לא אמר לאו מת הבן מלמדין את האב לומר איני רוצה במאן דאמר ע"מ דו לא אמר לאו א"ר זעירא כו'.

הלכה ז

לכשיבואו שנים ויאמרו זה שקידש. — צ"ל: ויאמרו לא זהו שקידש.

הלכה ח

כיני מתניתא שאמר בשעת מיתתו יש לי בנים נאמן כו'. — צ"ל: יש לי בנים אינו נאמן (וכן מוכח מזה שאמר ר' יוחנן למטה אינו נאמן; ומה ששנינו בב"ב פ"ח מ"ח "האומר זה בני נאמן" היינו בשהראה על זה העומד כאן או כל איש שנודע כאן בשמו שמתוך שנאמן כדי להוריש לו את נכסיו נאמן ג"כ לפטור את אשתו מן היבום, אבל האומר "יש לי בנים" סתם אינו נאמן) כו' חד פרסאה מידמוך אמרי ליה הב לאיתתיה כו' גיטא אמר לון ולמה בגין ההוא אחא עליבא אית לי בני כד דמך אתא עובדא קומי שמואל אמר מאחר שהיה בידו לגרש נאמן ר' יוחנן אמר אינו נאמן הגע עצמך שהיה כהן (פי' שאם החולה הוא כהן פעמים שאינו רוצה לגרשה שמא יקום מחוליו ולא יוכל להחזירה והרי שאין לו מיגו) רב אמר המקדש בעד אחד לא עשה כלום נחת עולא לתמן ואמרה בשם ר' יוחנן וחברון עלוי התיב ר' ששת והא מתניתא פליגא כו' (כעין זה יש בדמאי סופ"א). [השלמות: **לא ר' חייה בר אסי אמר כו'**. נראה שצ"ל "**רבי** לא" ו"לָא" הוא ר' אילא.]

הלכה ט

לשון ניוותי הוא עד לפני פיסחא. — ע' נדרים פ"ח ה"ג (עמ' 406) מה שתקנתי בזה.

הלכה י

מסתברא דלא יהוי ר"מ פליג הכא כו'. — צ"ל: דלא יהוי ר"מ פליג בכת אחת א"ר מנא כו' אין תמן שכת גדולות אצל קטנות וכת קטנות אצל גדולות את אמר ר"מ פליג כאן שבכת אחת גדולות וקטנות לא כ"ש שיהא ר"מ פליג.

הלכה יב

חזר ואתא קומי ר' יודה א"ל שרי. — פי' ר' יהודה לא היה רוצה לאסור מה שהתיר ר' יוסי, אבל ר' יהודה עצמו אוסר כדמשמע לקמן פ"ד סוה"א ומבואר כן בבבלי ס"ז א'.

א"ר עוקבה בר אחא עמו הייתי כד אמר ר' בא כו'. —צ"ל: א"ר יעקב בר אחא (וכ"ה ביבמות פ"ח ה"ג).

רבי עבד ליה ממזר בריה עבד ליה מזוהם בר בריה עבדיה כשר. — כצ"ל כגי' הק"ע וז"ל הבבלי יבמות (מ"ה א'): דכי אתא ר' דימי א"ר יצחק בר אבדימי משום רבינו (פרש"י רבי) גוי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר כו' מאי חזית דסמכת אדר' דימי סמוך אדרבין דכי אתא רבין אמר ר' נתן ור' יהודה הנשיא מורים בה להיתרא ומאן ר' יהודה הנשיא רבי ע"כ. ולפי הירושלמי כאן מבואר שאין ר' דימי ורבין מחולקין כל עיקר אלא שר' דימי אמר משמו של "רבי" שהוא ר' יהודה הנשיא בנו של רשב"ג שהרי ר' יצחק בר אבדימי הוא תלמידו (ע' שבת פ"ג ה"ד "ר' יצחק רובא עאל מיסחי עם רבי", ואותו ענין בבבלי שם מ' ב' "ר' יצחק בר אבדימי" שהוא הוא ר' יצחק רובא דירושלמי; וע' ברפ"ה דמע"ש דרבי אמר פקון שאלון לר' יצחק רובא דבחנת ליה כל מתניתא), אבל רבין אמר בשם ר' יהודה הנשיא שהוא ר' יהודה נשיאה בן בנו של רבי (שגם הוא נקרא לפעמים בשם "ר' יהודה הנשיא" ע' ע"ז פ"ב ה"ט ובבלי שם ל"ו א' תוד"ה אשר). ונראה ברור שבמקום "ר' נתן" בבבלי שם צ"ל "ר' יונתן" כמבואר כאן דסלק עם ר' יודן נשייא לחמתא דגדר וכבר אמרו בבבלי כתובות נ"ז א' דמוטב לאוקומי דפליגי תרי אמוראי אטעמא דנפשייהו מדפליגי אליבא דחד.

בפנויה שלח כתב ליה מבדין אתם מוזהרין על בנות ישראל הקדושות. — צ"ל: שלח כתב ליה מכדין (פי' "מכזאת" שאם אנו פוסלין את הולד הנולד מפנויה שבא עליה גוי) אתם מוזהרין כו'.

הלכה יג

הדא אמרה גוי שבא על שפחה והוליד בן הולד עבד. — פי' דאל"כ אלא הולד גוי משכחת לה נמי בישראל שיש לו שפחה ובא עליה גוי והולידה בנים הרי הן גוים נתגייר אחד מהם הרי א' גר וא' גוי חזר הישראל וקנה אותו גוי לעבד ועבד זה בא על אותה שפחה

וילדה הולד עבד נשתחררה השפחה והולידה בן מן העבד הולד ממזר נשתחרר העבד והוליד ממנה בן ה"ז בן עבד משוחרר.

פרק ד

הלכה א

ומבני הכהנים בני חביה בני הקוץ אלה בקשו כו'. — צ"ל: בני הקוץ וגו' אלה בקשו כו'.
ואין מבנות בנות כישראל הם וכר"ש כו'. —צ"ל: ואין מבנות בנות כישראל הם אלא בנתגיירו פחותות מבת ג' שנים ויום אחד (פי' ולעולם בבנות עצמן) וכר"ש דרש"א (לקמן ה"ו) גיורת כו' ויום אחד כשרה לכהונה הרי לא היה בה דעת לטבול בשעה שהטבילו אותה, מכיון שהיא חוזרת כו' כזונה היא אצל הכהונה (פי' ולכך אסרוה בקדשי המקדש אבל מתוך שהיא מותרת לכהונה מותרת בקדשי הגבול).
חרירי על שם וכל הנתינים וגומר. — פי' דכתיב בסיפא בני עבדי שלמה (עזרא ב' נ"ה) וידוע שנשתחררו.
אדון שהיו אומרים אין דין ואין אדון. — צ"ל: אדון ואימר שהיו אומרים כו'.
והעובד את העיר יעבדוהו כתיב. — צ"ל: יעבדוהו יאבידוהו כתיב (וכ"ה בסנהדרין פ"ו ה"ט).
והמה הומתו בימי קציר בראשונים כתיב קציר שעורים. — צ"ל: בראשונים בתחלת קציר שעורים (וכ"ה בסנהדרין שם).
ר' אבהו מפיק לישנא בימי ר' לעזר אמרו כו'. — צ"ל: ר' אבין מפיק לישנא בימי ר' לעזר הקרח אמרו כו' (כן העתיק רמב"ן בחדושי יבמות ע"ח ב', וברור שכן היתה הגירסא גם לפני ר' נסים גאון שכן בבכורות נ"ח א' תוד"ה חוץ כתבו בשמו "שר' אלעזר בן עזריה קרח היה כדאיתא בירושלמי", והוא שר' נסים היה מפרש שאין שום הפרש בין ר' הונא לר' אבין אלא בלשון בלבד כי ר' לעזר בן עזריה הוא עצמו ר' לעזר הקרח. וכעין זה מצינו בערלה פ"א ה"ב ר' יונה מפיק לישגא כו' וגם שם אין הפרש בינו ובין ר' יוסי דלעיל אלא בלשון בלבד כ"ש ברא"פ שם; עוד ביומא פ"ד ה"ג "דמפקין לישנא בעשרה זין", ועוד בכתובות פי"ג ה"ד "מפיק לישנא מחצין דמשח". ובענין זה ביארתי הא דאיתא בב"ד פ"ג סימן י"ג ופס"ח סימן י"ח ר' לוי בשם ר' שמואל בר נחמן מלאכי השרת ע"י שגילו מסטורין של הקב"ה נדחו ממחיצתם מאה ושלשים ושמונה שנה ר' תנחומא מפיק לישנא קלה ע"כ ונדחקו המפרשים בזה וברור שיש להגיה שם "מפיק לישנא קל"ח", ואין שום הפרש בין ר' תנחומא לר' לוי אלא שר' תנחומא קיצר ונתן סימן באותיות. ומנין

זה הוא משנת הפיכת סדום עד חלום הסולם של יעקב דכתיב מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, והן שנה אחת טרם שנולד יצחק ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם ויעקב היה בן ע"ז שנה כשיצא מבאר שבע ללכת חרנה כדאיתא בב"ר פס"ח סימן ה', וכעין זה מצינו עוד לר' תנחומא שנתן סימן באותיות בתנחומא החדש סו"פ ויצא דכן איתא שם וכמה כלבים של צאן היו לו ליעקב א"ר אבא בר כהנא שלש מאות ותשעה א"ר תנחומא מנין קבז"ר).

הלכה ד

ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא מכיון שלא נטמאה טהורה. — פי' וכן לענין יוחסין מאחר שלא יצא שם פסול על אשה זו הרי היא כשרה לכהונה ואין צריכין לבדוק באימותיה.

לויים וישראלים מוסיפין עליה עוד אחת (פי' כהן שרוצה לישא אשה בת לוי או בת ישראל צריך לבדוק עוד אם אחת למעלה) ולא נמצאת מחמיר בישראל יותר מן הכהנים (פי' והרי הדעת מכרעת להפך שבכהנים מצויים פסולין כמו זונה וחללה וגרושה שאסורין לכהנים ומותרין ללויים וישראלים) א"ר יוסי בר"ב אחת זו ואחת זו קנס כו' בשבטו ובמשפחתו (פי' לכך אם הוא נושא ממשפחתו איגו צריך לבדוק כל עיקר שהרי בדוקה היא אצלו, אבל אם נושא משבטו כהנת ממשפחה אחרת קנסו אותו לבדוק ד' אימהות ואם נושא גם שלא משבטו כגון לויה וישראלית קנסו בו יותר לבדוק ה' אימהות וזה עולה כשיטת המאור, אבל להרמב"ן בחידושיו ובמלחמות יש שיטה אחרת וכתב שהירושלמי מסייעה ליה לפי ביאורו בירושלמי זה אבל דבריו דחוקים ואינם מחוורים ע"ש).

הלכה ז

ר' זריקן בשם ר' הונא היו מחזיקין אותו שהוא משפחתו נאמן. — צ"ל: היו מחזיקין אותו שהוא בנו ובשעת מיתתו אמר שהוא משפחתו (פי' בנו מן השפחה) נאמן (ונשמט מן "שהוא" עד "שהוא").

גר שמל ולא טבל והיו לו בנים ואמר מלתי כו'. — צ"ל: גר שמל ולא טבל והיתה לו אשה ואמר מלתי ולא טבלתי נאמן ומטבילין אותו בשבת משום מה בכך דברי ר' יודה (וכ"ה בבבלי יבמות מ"ו ב').

הלכה יא

ר' יעקב בר אחא בשם ר' לעזר לאיש ואשתו נצרכה. — פי' דהא דתני דצריכין לכסות עצמן בכסותן היינו באיש ואשתו וקמ"ל שלא תאמר דאשתו כגופו ואינן צריכין לכסות

עצמן אבל בשני אנשים אין צורך לאשמועינן דפשיטא דצריכין הפסק בכסות (וכעין זה בכתובות פ"ג ה"ו דף כ"ז ע"ד לכן צריכא שלא כדרכה ע"ש) וע' בבלי ברכות כ"ד ב'.
ר' יודן בר ישמעאל עבד חד מתניין הכן. — צ"ל: עבר חד מתניין הכן (פי' העביר מלמד משניות אחד ממלאכתו משום שלא היתה אשתו במקומו אלא במקום אחר, וכעין זה בפיאה פ"ח ה"ז "ר' יוסי עבר חד מן תרין אחין").
תני לא ילמד אדם את בנו חמר וגמל וספן קרר קדר כו'. — נ"ל להגיה "ספר" במקום "קרר"; והנה בסדר המשנה שבירושלמי ובבלי ורי"ף ורא"ש לא גרסינן "ספר"(וכן ליתא במסכת סופרים פט"ו ה"י) ושפיר הוסיפה הברייתא "ספר", ולפי נוסח המשנה שבמשניות דאיתא נמי "ספר" הנה שם חסר "קדר" ולפ"ז הוסיפה הברייתא "קדר".
ראית מימיך ארי סבל ארי קייץ. — צ"ל: ארי סבל צבי קייץ (וכ"ה בתוספתא פ"ה ובבלי).

הלכה יב

עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל. — ע' תשב"ץ לתלמיד מהר"ם סימן ש"כ שהעתיק בשם ירושלמי דפרק עשרה יוחסין "ישמעו ענוים וישמחו (תהלים ל"ד ג') א"ר בון בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על שחזתה עינו מיני מגדים ולא אכל" וכפי הנראה סמך לו התלמיד על זכרונו וכעין זה כתבתי בסוף פיאה (עמ' 33) ע"ש.